

LUND UNIVERSITY

Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner

Policy Brief #3, jan 2024. Tema social exkludering

Eriksson, Erik; Davidsson, Tobias

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Eriksson, E., & Davidsson, T. (2024, jan. 22). Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner: Policy Brief #3, jan 2024. Tema social exkludering. Lund University.

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

±

UNTIL DEBT
TEAR US APART

Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner

POLICY BRIEF #3, JAN 2024 | TEMA: SOCIAL EXKLUDERING

Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner

Policy brief #3, JAN 2024 | TEMA: Social exkludering

Skuldtyngd är ett forskningsprojekt som startade 2021 och pågår till och med 2025, i samarbete mellan Lunds universitet och Göteborgs universitet. Projektet är finansierat av Forte och studerar skuldsättningsproblem bland unga vuxna i åldern 18 till 25 år. Centralt för projektet är att förstå skuldsättningen ur unga vuxnas eget perspektiv, liksom att studera skuldsättning som ett socialt och relationellt fenomen som utspelar sig i en specifik samhällskontext.

För att sprida lättillgänglig kunskap publiceras under projekt-tiden ett årligt policy brief. I detta tredje policy brief fördju-par vi oss i hur överskuldsättning bidrar till social exkludering. Mer om projektet kan läsas på www.soch.lu.se/skuldtyngd. På hemsidan finns även tillgång till tidigare Policy briefs:

- **Policy brief #1:** ger en bakgrund till projektet och överskuldsättning som fenomen.
- **Policy brief #2:** beskriver anledningarna till och konsekvenserna av unga vuxnas överskuldsättning.

BAKGRUND

Att ha ekonomiska skulder är idag närmast ett normaltillstånd. Är det inte bostadslån eller studielån, så är det mindre krediter till följd av köp på faktura eller avbetalning. De flesta lyckas betala sina skulder i tid, men för vissa uppstår en obalans mellan inkomster och utgifter, där individen tappar kontrollen över sin ekonomi och återbetalning. Om denna situation blir varaktig inträder individen i en mer djupgående skuldsättningsproblematik och det som brukar kallas överskuldsättning. Projektet fokuserar en kategori som är särskilt sårbar i detta avseende: unga vuxna mellan 18 och 25 år.

I projektet intervjuas arton unga vuxna tre gånger med ett års mellanrum. Sex av deltagarna är kvinnor och tolv är män. Tretton är födda i Sverige och fem är födda i ett annat land. Vid projektets start var de bosatta i Skåne, Västra Götaland respektive Östergötland. Deltagarna rekryterades via brev och vid författandet av denna text hade två intervjuer ge-

KONTAKT

Erik Eriksson, doktor i socialt arbete
Socialhögskolan
Lunds universitet
223 62 Lund
Telefon: **046-222 96 05**
e-post: erik.eriksson@soch.lu.se

Tobias Davidsson, doktor i socialt arbete
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
Box 100, 405 30 Göteborg
Telefon: **031-786 16 82**
e-post: tobias.davidsson@socwork.gu.se

nomförts med varje person. Samtliga hade vid studiens start skulder registrerade hos Kronofogdemyndigheten på mellan 10 000 kronor och 1 000 000 kronor, med en medelskuld på 183 000 kronor. För de flesta tillkommer också substantiella skulder till inkassoföretag och privatpersoner. De namn som anges i texten är fingerade.

SOCIAL EXKLUDERING GENOM ÖVERSKULDSÄTTNING

Redan 2003 beskrev Bengt Jacobsson hur personer med långvariga skuldsättningsproblem levde ett liv präglad av marginalisering och social exkludering. Social exkludering kan här förstås som en pågående och varaktig process där individen i olika avseenden begränsas eller utestängs från möjligheten att delta och utöva inflytande inom vitala samhällsliga och sociala arenor. Social exkludering är särskilt viktigt att beakta när det gäller unga vuxna eftersom sådana

”*Många [kollegor] k äkar utelunch. Jag skulle ibland vilja kunna gå med och k äka liksom. Men jag står ju alltid där, med min matlåda. Och min polare frågade om jag ville med ut och surfa. Jättekul, men jag kan tyvärr inte /.../ det är ganska mycket man får välja bort. Och under semestern. Då blir det ju väldigt... *suckar*... Det händer inte så mycket. Utan, det har blivit att jag inte tar så mycket semester för att, vad ska jag göra på min semester. Jag har inte råd. (Sebastian, 25 år)*

” *Min tanke är att jag vill plugga, och det kan jag ju heller inte göra. /.../ Jag skulle lätt kunna vara redo att plugga två-tre år nu. Om jag hade kunnat, för att plugga till civilingenjör kanske. Men det skulle ju va två eller tre år [extra] där [innan skulderna är betalade]. (David, 24 år)*

processer påverkar ungas möjlighet att långsiktigt etablera sig som vuxna och delaktiga medborgare. Vår studie visar att de unga vuxna som vi har intervjuat upplever och utsätts för långtgående social exkludering på en rad olika arenor.

Kreditmarknad, konsumtion och ägande

Den mest handfasta exkludering som överskuldsettingen medför är att de unga vuxna begränsas i sin möjlighet att ta krediter, konsumera och inneha värdefulla ägodelar. Denna exkludering är en direkt konsekvens av att skulder registrerade hos Kronofogden leder till betalningsanmärkningar och försämrad kreditvärdighet. Detta innebär i sin tur att individen inte längre kan bli beviljad nya lån eller krediter, vilket är tänkt att bidra till att skuldsättningen inte förvärras. Kronofogden äger dessutom rätten att mäta ut individens tillgångar, vilket i praktiken innebär att allt av värde som en person äger – utöver vardagliga nödvändigheter – kan beslagtogs och avyttras i syfte att betala av skulderna. De flesta av våra respondenter som har en anställning har även utmätning av lön, vilket innebär att all inkomst utom pengar till hyra och ett ”förbehållsbelopp” om 6 090 kr (i vardagligt tal ofta benämnt som ”existensminimum”) betalas direkt från arbetsgivaren till Kronofogden. Förbehållsbeloppet ska täcka individens samtliga utgifter – exempelvis mat, telefoni, el, bredband, försäkringar, vårdavgifter, kläder och hygienartiklar – vilket gör att möjligheten till övrig konsumtion kraftigt begränsas. I praktiken innebär ett liv som överskuldsett således också ett liv i fattigdom, även om du förvärsarbetar. Paradoxalt nog kan denna form av exkludering ändå förhindra ekonomiskt ansvarstagande. Individen har exempelvis ingen möjlighet att ha ett aktivt sparande, byta till ett billigare telefonabonnemang eller göra vardagliga investeringar som upplevs som nödvändiga. Sådär berättar Filip, som behöver pendla långt till arbetet och menar att både bil och busskort blir för dyrt:

Så jag tänkte: ”Vi köper en elsparkcykel.” Och det är ju ändå ett par tusen du får lägga ut om du ska ha en som håller. Men då hittade jag en som du kan ta på avbetalning, 250 kronor i månaden. /.../ Men jag kan inte göra det, för jag får inte ta på avbetalning. (Filip, 22 år)

Bostadsmarknad

Även på bostadsmarknaden uppstår en utpräglad exkludering. Att beviljas lån för att köpa en bostad är uteslutet, och även att hyra blir ofta svårt eftersom många hyresvärdar inte tillåter hyresgäster med betalningsanmärkningar. Detta inne-

bär att många av våra respondenter bor kvar i lägenheter eller områden som de inte trivs med, eller att de helt enkelt inte har något eget boende över huvud taget. Istället blir de kraftigt beroende av andra människor i sin omgivning för att upprätthålla sin boendesituation, exempelvis genom att bo hos föräldrar, vänner eller partners.

Jag satt och mejlade varenna privat hyresvärd i hela stan och var på säkert 30–40 visningar. Och ofta när man kom in så: ”Ja, så länge du inte har Kronofogden så är det lugnt.” Och då får man säga: ”Nä, men jag har det.” Och i nio fall av tio så blev det ju ett nej. (Sebastian, 25 år)

Arbetsmarknad och karriär

Även om det förekommer, tycks betalningsanmärkningar inte innebära ett hinder mot att få anställning på de flesta arbetsplatser. Men överskuldsetting bidrar ändå till exkludering även i förhållande till arbetsmarknaden – framförallt genom att skapa ett slags inlåsning och begränsning i karriärmöjligheter. Våra respondenter är i regel oroliga för att förlora sina jobb och ovilliga att ta den risk som är förknippad med att byta jobb, eftersom inkomsten är så viktig för deras möjlighet till återbetalning.

Jag känner mig ändå fast. För två år sen blev det jobbigt på jobbet, så då ville jag byta jobb. Men det är svårt, om man ska få ungefär samma lön. /.../ Och mina föräldrar säger: ”Du måste hålla i. Du får inte göra något nu så att du blir av med jobbet.” (Emelie, 25 år)

Situationen tycks även innebära att individer avstår från möjligheten att utbilda sig vidare på högskola. Att vara utan förvärsinkomst under studieåren betyder nämligen att man inte kan betala av på sina skulder. Således skulle dagen då man blir skuldfri – vilken för många redan ligger åtskilliga år in i framtiden – skjutas ytterligare flera år längre fram. Dessutom skulle ens skuldsättningsproblem förvärras under studietiden, eftersom befintliga skuldbelopp skulle öka genom förräntning.

Sociala gemenskaper och fritid

Den knappa ekonomiska situation som överskuldsettingen skapar innebär även påtagliga negativa konsekvenser för de unga vuxnas möjlighet att upprätthålla relationer och delta i det sociala livet. Samtliga respondenter vittnar om att skuldsättningen begränsar deras möjligheter att umgås med vänner och delta i sociala aktiviteter, då nästan alla

” Om tre år är min flickvän 30. Då börjar hon säkert närma sig att vilja ha ett barn. Vi har båda uppfattningen att vi vill bo i ett hus innan vi skaffar några barn, och hur ska det vara möjligt om jag har skulder? Och om hon känner att: ”han har åtta år tills han har betalat av, tills det ens är en möjlighet”. Kommer hon vilja stanna med mig då? Det är sånt man oroar sig för. (Filip, 22 år)

former av social samvaro på ett eller annat sätt är kopplade till utgifter. De tvingas välja bort – det vill säga exkluderas från – att följa med på bio, gå på krogen, restaurangbesök, utflykter och resor. Det sociala livet och fritiden påverkas även genom att man i regel inte har möjlighet att betala medlemskap i föreningar, och många vittnar om att deras hälsa försämras eftersom de inte har råd till gymkort eller andra träningsformer som kostar pengar.

Nära relationer

Också när det gäller nära relationer och kärleksrelationer finns tydliga exkluderande dimensioner. En aspekt har att göra med det faktum att vissa av våra respondenter – samtidigt som de mår dåligt över sin pressade situation – håller sina skulder hemliga för nära och kära på grund av skam. Här exkluderas alltså individerna från att vara förtroliga med sina närmaste, och därmed även från det emotionella stöd som dessa relationer skulle kunna erbjuda. Flera av våra respondenter undviker dessutom att etablera kärleksrelationer över huvud taget. Det kostar pengar att dejta och – kanske än viktigare – tror många att ingen skulle vilja vara med en person som har stora skulder.

När man träffar tjejer... det är ju pinsamt att säga, ja men jag är skuldsatt, man lever som en... luffare. Så jag har hållit mig borta från dejting faktiskt, just av den anledningen. (Tim, 23 år)

Bland de som faktiskt är involverade i kärleksrelationer innebär skuldsättningen istället att relationen blir ekonomiskt ojämlig och att de upplever sig som en belastning. Det skapas oro och påfrestningar i relationen eftersom skuldsättningens exkluderande processer ofrånkomligen påverkar även den partner man lever med och den gemensamma framtiden. Ett tydligt exempelvis på detta är att många tvekar kring att försöka få barn så länge de är skuldsatta.

SAMMANFATTNING – EN BEGRÄNSAD LIVSSITUATION

De processer av social exkludering som överskuldssatta unga vuxna dras in i och utsätts för innebär en rad begränsningar på kredit- och konsumtionsmarknaden, på bostadsmarknaden, liksom i arbetslivet och i individens sociala relationer. I termer av vuxenblivande blir det tydligt hur flera aspekter av det som normativt (och av våra respondenter) brukar uppfattas som ”att vara vuxen” försvåras av överskuldssättningen. Ekonomiskt ansvarstagande knyts allmänt sett starkt samman med att vara vuxen (Crusefalk 2023), och även om våra respondenter på ett sätt tvingas ”växa upp fort” genom att de formas till hårt arbetande individer som (av tvång) lever ett mycket återhållsamt liv utan ekonomiska utsvävningar, omöjliggörs andra former av ekonomiskt ”vuxet” agerande, så som att spara pengar och göra kloka ekonomiska investeringar. Självständighet och egenansvar, liksom att vidareutbilda sig, göra bostadskarriär, ingå en parrelation och skaffa barn är andra aspekter av livet som kopplas samman med att bli vuxen, och som försvåras av överskuldssättning. Man blir beroende av andra för att upprätthålla sin bostadssituation och för att ha råd att delta i sociala aktiviteter, man undviker att ingå i intima relationer och man tvekar att skaffa barn. Inte minst tendensen att välja bort högskoleutbildning innebär en långtgående inskränkning av framtida livsprospekt, då det kan påverka hur hela ens liv kommer att te sig i termer av sysselsättning och inkomst.

LITTERATUR

Jacobsson, B (2003). Evighetsgäldenärer, i *Överskuldssättning: omfattning, orsaker och förslag till åtgärder*. PM 2003:4. Karlstad: Konsumentverket.

Crusefalk, L (2023). *Financial journeys. Reasoning about debt and money among young adults in Sweden*. Lund: Lunds universitet.